

„Ti jobban éltek, de mi szabadabbak vagyunk”

Autóstoppal Lengyelországban. Visszaemlékezések

Nap Kiadó, 2021

Mi is az az autóstopp? Olyan, a társadalom tagjainak jóhiszeműségén és segítőkészségén alapuló utazási forma, mely a megtorlás éveiben járó, az 1956-os események után éppen csak restaurálódó kommunista rendszer szemüvegén keresztül túlzott szabadságot jelentett a forradalmat megélt, férfi korba lépő ifjú generációnak. Miközben Lengyelországban a hatalom intézményesített keretek között támogatta a stoppolást (stoppos könyvecske, táborok szervezése, nyeremények a sofőröknek), idehaza rendőri inzultus és megbélyegzés várta a kihalt magyar országutak mentén fuvarra várakozókat. A kommunista párt szócsövének tekinthető *Népszabadság* 1962-es lejárato cikke szerint (ellentétben a valósággal) a nyári hónapokban, a Balaton környéki „bűncselekmények jelentős részét „autóstoppos” fiatalok követték el”, akikről az állampárt lapja nemes egyszerűséggel azt állította, hogy idejük nagy részét megittasult állapotban biciklik és motorkerékpárok eltulajdonításával töltötték (13).

Az *Autóstoppal Lengyelországban* egy rendhagyó és minden tekintetben hiánypótló interjúkötet, mely a Zajti Ferenc által rendezett *Autóstoppal a szabadság felé* című film interjúinak nyomtatott kiadása, visszaemlékezésekkel, novellákkal és naplórészletekkel kiegészítve. Az olvasmányos és üdítően szórakoztató történetekkel megfűszerezett kötet mind a tudományos élet, mind pedig a laikus érdeklődők számára hasznos olvasmány lehet. A könyv három szerkezeti egységbe tagolva, három, a fiatal felnőtt éveibe érő generáció lengyelországi „stoppos” élményeit mutatja be a hatvanas évek elejétől, egészen az 1981-ben be-

vezetett lengyel hadiállapotig. Az egykori stopposok különleges történeteit a könyv végén bemutatott személyes fotók teszik még testközelibbé.

Mindamellet, hogy a megidézett visszaemlékezők bemutatják a lengyelországi stoppolások minden csínját-bínját és történetét, a kötet olyan mentalitás- és társadalomtörténeti eseményekről, illetve aspektusokról ad számot, melyek a lengyel-magyar barátság jegyében kineveltek egy olyan, a két nép kapcsolataiért elkötelezett értelmiségi generációt, kik között ott található például Sólyom László egykori köztársasági elnököt, Bereményi Géza író és filmrendező vagy hazánk két kiváló polonistáját, Kovács Istvánt és Kiss Gy. Csabát. Ezen népes tábor tagjai a mai napig aktívan alakítják a két nemzet tudományos és kulturális kapcsolatait, közös emlékezetét. Sokuk a mai napig visszatérő vendégei Lengyelországnak.

A két országban 1945 után kibontakozó kommunista rendszer eltérő fejlődési ívének és az 1956-os események merőben különböző végkimenetelének is köszönhetően, a maga végtelen síkságaival és tengerpartjával Lengyelország a szabadságot és a Kádár-rendszer paranoid reflexei között férfivá érő fiatal magyar generációk számára magyarságuk valódi megélésének lehetőségét jelentette a béketáboron belül. A lengyel társadalom és politikai vezetés 1956 után tulajdonképpen kompromisszumot kötött a szovjetekkel, amibe Moszkva kénytelen-kelletlen beletörődött: megszűnt az erőszakos kollektivizálás, ezentúl szabadabban működhetett a katolikus egyház, és nagyfokú szabadságot engedélyeztek a szellemi, illetve kulturális térben is (103).

A kilátogató magyar stopposokat, át-
lépve a csehszlovák határt, a pár évvel ko-
rábban levert magyar forradalom követ-
keztében, mondhatni hősként fogadták, és
a frissen érettségizett, illetve egyetemi
tanulmányaikat éppen megkezdő fiatalok
Lengyelországban mondhattak és hall-
hattak először igazat arról, hogy mi is tör-
tént valójában 1956 őszén Magyarorszá-
gon. Miközben a magyar társadalom 1956
után megroppant, az orosz tankokkal
dacoló pesti forradalmárok és a forrada-
lom miniszterelnökének, Nagy Imrének
a neve örök presztízst szerzett a magyar
embereknek a lengyel nép szemében.
Mindemellett a lengyelek emlékezeté-
ben még aktívan élt, hogy miként nyújtott
a magyar állam életmentő jóbort az álla-
miságuk eltűnését újra megélő lengyel
menekültek tízezreinek 1939-ben, és hogy
a magyar honvédek nem voltak hajlandók
lengyel felkelők ellen harcolni az 1944 au-
gusztusában kirobbant varsói felkelés
során. A magyar csapatokat a német pa-
rancsnokság megbízhatatlanságuk miatt
elvezényelte Varsó alól. Ezen események-
ről Andrzej Munk 1958-ban rendezett
Eroica című filmalkotása emlékezik meg,
melynek első fejezete a Magyarok címet
viseli.

Van azonban még egy oka annak, miért
fogadták a magyar stopposok ezreit oly
nagy odaadással és végtelen szeretettel.
A lengyel társadalomban ugyanis élt bizo-
nyos lelkiismeret-furdalás, miszerint tét-
lenségükkel (miközben koránt sem voltak
közömbösek az '56 őszén zajló magyaror-
szági eseményekkel kapcsolatban, sőt)
cserbenhagyták a magyar forradalmat.
Ezért is ápolták olyan elhivatottan Len-
gyelországban a magyar szabadságharc
emlékét, és előlegeztek bizalmat szinte
minden magyar stoppolónak, aki elláto-
gatott a Kárpátokon túlra (128). „Brávó,
venger, Imre, Imre, Imre Nodji...”? mon-
ták a lengyel munkások Zakopane mel-
lett, amikor meghallották, hogy a fiatal
magyar stopposok egyikét szülei Imrének
keresztelték (114).

Mindamellett, hogy a magyar fiatalok
a stoppolás által fillérekből fedezhették fel
a sokarcú és hatalmas Lengyelországot,
egy nemzedék szeme nyílhatott ki a len-
gyel közélet szellemi és kulturális erjedé-
sét tapasztalva. Nemcsak az akkor már
Lengyelországban engedélyezett nyugati
kultúra, Hitchcock vagy az *Animals* mű-
vészetével való találkozás lehetett merő-
ben új felfedezés, de a hazai viszonyokhoz
képest a lengyel művészek is mérföldek-
kel szabadabban alkothattak, mint ma-
gyar kollégáik. Ékes példa erre az Andrzej
Wajda, Andrzej Munk, illetve a Jerzy Has
fémjelezte „lengyel filmiskola” ötvenes
évekbeli indulása. Az 1957-ben bemutatott
Csatorna (Kanał) című Wajda film, a Honi
Hadsereg és a varsói felkelés bemutatásá-
val olyan témáról mesélt, ami Magyar-
országon, hasonló kontextusban ekkor még
elképzeltetlen lett volna. Nem kevésbé
lehetett lebilincselő élmény a magyar ér-
deklődők számára Polański *Kés a vízben*
(*Nóż w wodzie*) című munkájával 1962-ben
megérkező lengyel modernizmus.

A (legtöbb esetben) Krakótól Gdańskig
utazó stopposoknak Lengyelország tehát
a nagybetűs szabadságot jelentette. Egy
olyan ország tárult fel, melynek társadalma
nem roppant bele a rendszerrel szembeni
küzdelembe, ahol az emberekben nem mun-
kálkodtak azok a félelmi reflexek, melyek
a magyar társadalom tagjainak mindennapi
életét meghatározták, és végül a konszo-
lidálódott Kádár-rendszer puha diktatú-
rájának alkurendszerébe kényszerítették.
Fontos különbség, hogy a lengyel állam
nem tekintette ellenségének az egyete-
mistákat és az ifjabb generációkat, ahogy
azt a fiatalokban '56 forradalmárjait látó
Kádárék tették. Lengyelországban nem
inzultálták rendőrök a fiatalokat, tisztel-
ték őket mint a jövő letéteményeseit. Stop-
posok tömegei törhettek ki tehát a tabuk
és alkuk rendszeréből, és ehhez a csöndes,
„magyarosan” sajátos lázadáshoz Lengyel-
ország egyfajta keretet biztosított. Innen
tekintve talán nem véletlen, hogy a kádári
hatalom nem akart beleegyezni egy olyan

utazási forma nyílt engedélyezésébe, mely számára teljesen ellenőrizhetetlen kereteket öltött.

Mindez természetesen nem jelentette azt, hogy a kommunizmus Lengyelországban „emberarcúbban” működött volna, hogy a szocializmus északi szomszédainknál valami idilli állapot lett volna (gondoljunk csak a 1968-as antiszemita kampányra vagy a tenger melléken 1970-ben hidegvérrel meggyilkolt munkásokra). A magyarok azonban kívülről szemlélték a kinti eseményeket, s ezáltal védettséget élveztek. A magyar stopposokat meleg vendégszeretettel fogadó lengyelek ezreinek érdemeiből az sem von le semmit, hogy a szabadságra vágyó magyar fiatalok nem is nagyon mehettek máshová, mint Csehszlovákia, az NDK és Lengyelország felé.

Mi sem bizonyítja jobban, hogy két szomszédos ország között mekkora volt a különbség, hogy bár nagy valószínűséggel Csehszlovákiában is befogadták az

éjszakára fedelet kérő magyar átutazót, biztos, ami biztos, elkérték az illető útlevelét. Ilyen Lengyelországban elképzelhetetlen lett volna. És habár a nagy számok törvénye alapján előfordultak kellemetlen pillanatok is, amikor kirabolták vagy hamisan váltották (az egyébként feketéző „zugváltók”) a tapasztalatlan stopposok számára a forintot zlotyra, de ilyen esemény elenyésző számban fordult elő, és ezt majd minden esetben felülírtak az ekkor kötetett életre szóló barátságok, netalán házasságok.

Végezetül egyetlen fontos kérdés maradt; hogyan történhetett az, hogy alig húszéves vagy éppen frissen érettségizett fiatalok, számottevő pénzüsszegek és nyelvtudás nélkül, egyetlen hátizsákkal, félelemérzet nélkül járhatták Lengyelország országútjait? Bárhova is kerültek, mindenhol étellel, itallal és szállással várták őket? A válasz szívmengetően egyszerű: csak magyarnak kellett lenniük!

Kollár János Miklós